

rem si kaj, da se na tem mestu ne bi spomnil duhovite pripombe Josipa Vidmarja, ki jo je ohranil njegov Eckermann Javoršek: Kako naj bom pedagog, če pa moram govoriti resnico?!)

Tumova usoda v slovenskem prostoru je v mnogočem čudno podobna usodi Frana Supila (1870 – 1917) med Hrvati. Obema je "ležalo na duši" predsvem vzgojiteljsko poslanstvo, oba sta z izredno osebno skromnostjo in mišljenjsko jasnostjo hitro pridobila goreče privrženca (zlasti med mladino) in oba sta videla daleč v prihodnost – vendar sta se oba pri tem tudi motila. Tuma kot marksist in občudovalec Lenina, Supilo kot zagovornik jugoslovanske rešitve problemov na vzhodnih obalah Jadrana. Scenarično ozadje njunih življenj je seveda različno: Tuma je človek lokalnega pomena, medtem ko je bil Supilo sovražnik številka ena habsburške monarhije na razvpitem Fridjungovem procesu 1909 in kot tak seveda evropska figura. (Ni čudno, da je postal ena najznamenitejših žrtev "biološkega vojskovanja" z "orožjem", ki se je imenovalo "spirocheta pallida"). Oba pa sta bistvo svojih opravkov utelesila v neki dovolj preprosti resnici, do katere pa se mnogim ljudem, ki se ukvarjajo s politiko, nikoli ni dano prebiti: Vselej obstajata samo dve metodi pristopa k problemu, ki se ju dá povzeti v devizi: zlomiti, a ne upogniti in upogniti, a ne zlomiti. Brezpogojni radikalizem in brezpogojni oportunizem – oba sta patološka pojava – *ne vodita* (oz. bolje: *vodita*) nikamor; na omenjena principa se je treba sklicevati selektivno. Supilo je uporabo prvega načela rezerviral za vprašanja, ki so eksistenčnega pomena za narod, uporabo drugega pa je raztegnil na vse ostale primere.⁷ Tuma je drugačen: do "idejne preosnove" je nepopustljiv zgolj v osebnih zadevah, pozneje pa v ideoloških. Zanj je npr. Ivan Tavčar (1851 – 1923), ki je po 1. svetovni vojni Slovence takole svaril pred komunizmom (zaradi česar izdaja njegovih zbranih del "pod socializmom" ni mogla zajeti tudi stilistično imenitnih publicističnih spisov): "*Neverjetno se mi zdi, da bi se mogel ogrevati sin slovenske zemlje za ruske morije in za razlastitev v smislu ruskega boljševizma. Če naj se na Slovenskem najprej vse na drobne kosce razbije, če naj se vsem, ki imajo še malo premoženja, vzame zadnji košček kruha, potem bo razbita tudi Slovenija, zavládalo bo brezdomovinstvo in rabelj s svojo sekiro bo glavni reprezentant slovenstva. /.../ Če se razlasti posedujoči razred,*

*bodo ti, ki pripadajo temu razredu, vkolikor jili ne bodo pobili, poklali in z različnimi mukami spravili ob življenje, postali proletariat, ki bo začel ruvati proti slovenski sovjetski republiki. /.../ Zatorej bodo komunisti kmalu doživeli, da bodo njegovi voditelji postali novi aristokrati in novi kapitalisti. V tem egoizmu je tičal dosedanji gospodarski napredek, in on bo studenec prihodnjih napredkov! Če ne, se bo vse zgrudilo v smrtno letargijo in posamezniki bodo samo mrtvi deli stroja. življenje za nas ne bo imelo nobene vrednosti, nobene slasti, če bo tisti, ki dela, doživel ravno tako usodo, kakor oni, ki se mu ne bo ljubilo delati,"*⁸ le tip "samozavestnega, krepkega Gorenjca", ki naj bi se nikoli ne potrudil razumeti vodilne ideje liberalizma.⁹ Citat seveda dokazuje nasprotno: Tavčar je znal bistvo liberalnih nazorov očrtati zelo jasno, le da mu ideološko pripravirani Tuma tega ni hotel priznati. Ivan Šušteršič (1863 – 1925), ki je bil "zgolj politik"¹⁰ – to Tumovo mnenje je gotovo zelo točno, zakaj "nekronani vojvoda kranjski" je bil najbrž edini res talentirani Slovenec, ki politike ni imel za popoldansko obrt in je ni kombiniral s pisateljevanjem ali podobnimi opravili – je ob koncu 1. svet. vojne doživel popoln polom. Njegov premagalec je bil "učitelj" – to je za Tumo triumfalen sklep. Vendar pa je treba pripomniti – in to za našega pisca ni posebej utešno –, da v tem primeru ni šlo za učitelja marksizma, temveč za učitelja kmetov Janeza Evangelista Kreka. Torej za učitelja, ki se je (lahko) tudi motil, ne za takega, ki bi zaradi samorazglašene največje naprednosti, znanstvenosti in kar je še takšnih reči moral imeti zmerom prav.

Igor Grdina

BILO BI PA FINO, ČE...

Andreas Moritsch (Hrsg.-Izd.): *Karantanien, Ostarrichi (1001 Mythos)*; Unbegrenzte Geshichte – Zgodovina brez meja; Verlag Hermagoras/Mohorjeva; Klagenfurt/Celovec-Ljubljana-Wien 1997, 200 strani.

Zunanjiku (outsiderju) komaj razumljiva evforija ob avstrijskem mileniju (1996 – 1996) je

⁸ F. Zadavec, *Umetnikov Črni ptiuh*, Ljubljana 1981, 117.

⁹ H. Tuma, *Iz mojega življenja*, Ljubljana 1997, 404, 405.

¹⁰ H. Tuma, n. d., 403 in dalje.

⁷ J. Horvat, Supilo, Zagreb 1938, 343, 344

poleg še bogatejše tradicionalno dobre turistične žetve naši severni sosedji navrgla tudi kopico zgodovinarskega in publicističnega čtiva. V ta sklop sodi tudi knjiga, ki jo bomo malce prelistali.

V njej se osem avtorjev iz alpsko-jadranskega prostora (avstrijske Koroške, Slovenije, Furlanije – Julijske krajine in Hessenske) pozabava z različnimi miti od veneto- (in etrusko-) slovenskega do germansko-velikonemškega in novostaroavstrijskega. Zbornik, ki ga je uredil Andreas Moritsch, je nastal kot materializacija prispevkov Andreasa Moritscha, Petra Štiha, Hansa-Dietricha Kahla, Igorja Grdine, Franza Glaserja, Maurizia Buore, Haraldja Krahwinklerja in Güntherja Hödla na znanstvenem srečanju v Tinjah oktobra 1996. Tema tedanjega srečanja je bil obračun s popreproščanjem zgodovine za uporabo med širokimi ljudskimi množicami, za kar je bila milenijska histerija več kot primeren trenutek.

Andreas Moritsch se je v začetni razpravi¹ razpisal o priljubljenih teorijah o etruščanski in venetski genezi Slovencev ter se pri tem dotaknil možnih razlag za nastanek tovrstnih teorij prav v zamejski Sloveniji, skušal pa je razložiti tudi pomen milenijstva za novo vrednotenje avstrijske zgodovine. Milenijsko pirovanje naj bi po njegovem krepilo trhlo avstrijsko samozavest v novi "bruseljski Evropi".

Peter Štih je v uvodu svojega razmišljanja² najprej razložil pojem avtohtonistične teorije, nato pa se posvetil zgodovinskemu pregledu tovrstnih teorij in njihovih nosilcev med Slovenci. Prispevek končuje kratek povzetek metod in motivov avtorjev in pristašev tovrstnega razmišljanja.

Hans-Dietrich Kahl je za podlago pisanja o nemški verziji gosposvetskega mita³ uporabil knjigo Františka Grausa *Živa preteklost (Lebendige Vergangenheit)* iz leta 1975, dotaknil pa se je idej o Karantaniji kot zibelki in prednici NEMŠKE Koroške.

Slavist in zgodovinar Igor Grdina je pronicljivo "obračunal" s karantanskim mitom v slovenski kulturi.⁴ Obračun uvaja kratek kurz o rojevanju mita v stroki (med Linhartom in Grafenauerjem), nadaljuje pa obširen pregled "muzičnih" karantanologov, od literatov (Prešerna, Koseškega, Aškerca, Župančiča, Menarta, Fritza in Rupla, če omenim le najbolj znane) do skladateljev (Savin, Cigan) in slikarjev (Kos, Meško). Avtorjeva razprava je zaradi svoje sistematičnosti in preglednosti v tem zborniku dobrodošlo dopolnilo Štihovemu prispevku, oba sestavka pa bi lahko služila tudi kot hrbtnica pregleda slovenskih mitov.

Razprava Franza Glaserja⁵ uvaja krajši arheološki sklop. Pisec najprej zanimivo razmišlja o podobnostih in razlikah med "roparji grobov", "roparskimi grobarji" in arheologi.⁶ Uvodu sledi zgodovinski pregled arheologije na Koroškem od začetka 19. stoletja, ko so skušali z izkopavanji dokazovati pristnost nekaterih relikvij, preko keltizacije in germanizacije rimskih izkopanin med drugo vojno, vse do izkopavanj, ki jih je nadzoroval in "usmerjal" SS. Glaser na koncu tudi zanimivo opredeli pomen arheologije za vsakdanje politične potrebe – politiki in ideologi se arheologije po njegovem poslužujejo zato, ker je le-ta med vsemi družboslovnimi znanostmi še najbližje naravoslovnim (eksaktnim!) znanostim, izkopavanja pa zelo blizu "znanstvenim" pojmom o poskusih. Vse to je seveda res – težave nastanejo šele tedaj, ko skuša politika (ideologija) tak eksperiment razlagati v skladu s svojimi pričakovanji.

Maurizio Buora je avtor drugega arheološkega prispevka v zborniku.⁷ Svoje pisanje je geografsko omejil na območje med Bavarsko in Dalmacijo, med Gardsko jezero in vzhodno Panonijo, na stik germanske, romanske in slovan-

¹ Andreas Moritsch: "Aber schön wäre es schon, wenn es so gewesen wäre..." (str. 11 - 23).

² Peter Štih: *Avtohtonistične in podobne teorije pri Slovencih in na Slovenskem* (str. 25 - 49). *Schau nur - sogar in slowenischer Sprache (selbstverständlich mit deutscher Zusammenfassung)*. Lobenswert.

³ *Der Mythos vom Zollfeld/Gosposvetsko polje* (str. 51 - 92).

⁴ Igor Grdina: *Der karantansiche Mythos in der slovenischen Kultur* (str. 93 - 118). Brez povzetka v avtorjevi materinščini (in očetovščini) – klmi, klmi, ajn pisl weni-ger lobenswert. Še dobro, da stoji *Zgodovina za vse* v podobnih primerih neomajno in kakor hrast trdno v bran jeziku ino rodu svojemu. Torej, dragi Slovenci, ne ostanimo gluhi in slepi za ta prispevek. Javka je: *Zgodovina za vse* III/2, str. 51 - 65.

⁵ Franz Glaser: *Archäologie und Ideologie* (str. 119 - 136).

⁶ *Stvar se precej bolj zvito sliši v nemščini*: Grabräuber, Raubgräber und Archäologen.

⁷ Maurizio Buora: *Neue archäologische Forschung im Alpen-Adria-Raum* (str. 137 - 157). Senza riassunto italiano!

ske kulture. Pisca je pri tem zanimala zlasti možnost internacionalnega in interdisciplinarnega preučevanja poznoantičnih in zgodnjerednjeveških najdb ter skupno vrednotenje rezultatov opravljenega dela.

Zbornik zaključujeta prispevka Haralda Krahwinklerja⁸ in Güntherja Hödla,⁹ ki opravičujeta "prigodniško" naravnost te knjige. Krahwinkler nas posadi v časovni stroj, ki nas odnese tisoč let v preteklost – najdemo se v "Evropi", ki slavi 1. čezalpskega papeža (Gregorja V.), Evropi ki poklanja (in jemlje) Cerkvi posesti in vpliv ter v prostoru in času, kjer mrgoli raznih ostarichijev (to oznako so rabili za vzhodne dele večih držav). Pisec pregledno inventarizira razmere v soseščini – na Ogrskem, Koroškem, Bavarskem, Češkem (in Moravskem) ter Poljskem, zaključí pa z relativiziranjem pomena konkretne darovnice cesarja Otona III. brižinskemu škofu Gottschalku.

Hödl spregovori o sosedstvu Koroške in srednjeveške "Avstrije", njunem sobivanju in končno zlitju. Pri tem uvodoma pojasni nekaj pravil igre med srednjeveškimi "političnimi" sosedomi (deželami, pokrajinami). Značilnost opisane obdobja je bila namreč velika elastičnost pri prehodih lastništva – ozemlja so menjala lastnika z nakupi, zastavami, zakupi, volili, dotami in podobnim, po bridkem meču pa se je possegalo le v skrajni sili.

Tako smo torej na kratko preleteli vseh osem prispevkov tinjskega srečanja '96. Na koncu lahko ugotovimo, da je zbornik opravičil pričakovanja – dotaknil se je nekaterih pomembnejših mitskih fiksacij iz preteklosti pokrajin med Alpami in "Adrijo" in morda k podobnemu podvigu spodbudil tudi druga peresa. Kljub že ošvrknjenim pomanjkljivostim v zvezi z jezikom,¹⁰ je zbornik prepotrebna prva lastovka, ki najinese dolgo in toplo vigred.

Aleksander Žižek

K ZGODOVINI TRŽAŠKEGA SLOVENSKEGA BANČNIŠTVA

Milana Pahor, *Jadranska banka v Trstu*. Narodna in študijska knjižnica, Slovenski raziskovalni inštitut, Trst, 1996; 302 strani.

Tržaškega zgodovinarja Milana Pahorja lahko poleg njegovega goriškega rojaka Marka Waltritscha štejem za najbolj znanega raziskovalca slovenskega bančništva med primorskimi Slovenci. Zaslovel je že s svojo monografijo Slovensko denarništvo v Trstu (1880-1918), ki je izšla v Trstu leta 1989, sedaj pa prihaja med nas z bogato ilustrirano monografijo o enem najpomembnejših slovenskih denarnih zavodov.

Kdor razmišlja o slovenskih gospodarskih vprašanjih v novem veku, se bo neprestano srečeval z ugotovitvijo, da je bilo med nami dovolj bogatih ljudi, vendar pa ne dovolj prostega kapitala, ki ga zahteva zahtevnejše poslovno življenje. Prav zato so se med nas iz sosedstva naselili številni posamezniki (vsi poznamo predvsem Zoise), ki so prevzemali v svoje roke nekatere najbolj donosne gospodarske dejavnosti. Velja poudariti, da ti t. i. tujci niso delali iz sovraštva do tukajšnjega prebivalstva, ampak iz realnih ocen donosnosti vloženega kapitala.

Posamezniki so v našem prostoru že zelo zgodaj v 19. stoletju iskali možnosti združevanja malih kapitalov. Na eni strani so hoteli seveda bogateti, na drugi pa tudi preprečevati odlivanje kapitala v tujino. Zelo dolgo časa, kar nekaj desetletij, so jih privlačile zavarovalnice. Pri tem je bil Trst velik vzgled. Pahor z vso pravico poudarja ugled tržaških zavarovalnic, ki so imele pri nas svoje agente. Na našem področju je potekal zanimiv konkurenčni boj med dunajskimi in graškimi na eni in tržaškimi in milanskimi na drugi strani. Ponesrečen poskus s Prvo občno zavarovalno banko Slovenijo (k temu je prispeval tudi borzni krah 1873. leta) je tem prizadevanjem za daljši čas naredil konec. Češka Slavija je lahko izvedla svoj zmagoviti pohod.

Že v taborskem gibanju, ki ni imelo le politične, ampak tudi gospodarske vsebine, zasledimo pozive k načrtnim prizadevanjem za bogatitev

⁸ Harald Krahwinkler: *Ostarrichi und seine Nachbarn: das östliche Mitteleuropa um das Jahr 1000* (str. 159-180).

⁹ Günther Hödl: *Kärnten und Österreich im Mittelalter. Eine politische Nachbarschaft* (976-1335) – (str. 181-200).

¹⁰ *Precej raje kot to, kdo je izdajo knjige finančno podprl, bi v slovenščini prebral vsaj povzetke referatov! Isto pravico priznavam seveda tudi italijanskim bralcem – saj smo vendar im Alpen-Adria-Raum, Himmellaudon!*